

Lev Detela

BELEŽKA O LITERaturi SLOVENSKIH EMIGRANTOV

V literarni stavbi je mnogo stanovanj, na vrata nekaterih radi velikokrat potrkamo, druga pa so na oddaljenih stopniščih, redkokdaj zaidemo tja.

Govoriti o slovenski literaturi v emigraciji, pomeni odkriti ta zakrita stranska stopnišča. Zdi se mi pa, da bi bilo preveč preprosto, ko bi ta problem slovenske "druge" literature odpravili kot politicum ali pa samo kot problem generacije. Res je to literatura emigrantov, konservativna in velikokrat nadvse reakcionarna literatura, tudi literatura v slepi ulici in brez pravih možnosti razvoja. Toda del te literature ni le to, saj se je prebil v globlji in kompleksnejši literarni prostor. Tako lahko rečemo, da vprašanja o literaturi tu ne bomo zastavili ideološko ali generacijsko (izgubljena, premagana generacija, drevo brez korenin itd.), temveč potencialno. Merilo nam bo moč ali nemoč te literature kot literarne strukture, njen fenomenološki "in" in "out".

09

Na moji knjižni polici stoji knjiga "Dnevi smrtnikov", Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires 1960. To je antologija slovenskega emigrantskega pripovedništva med leti 1945 in 1960, uredil pa jo je Alojzij Geržinič. Ustavil sem se pri tej knjigi, ker na jasen in enostaven način zrcali osnovnice, bazo povprečnega slovenskega emigrantskega literarnega dneva. Ta knjiga je predstavnik tega, kar voditelji slovenske literature v emigraciji menijo, da je treba kot LITERARNO IDEOLOGIJO očuvati, rešiti, popeljati v nove dni. To je predvsem jasno, realistično pripovedništvo. Modernizem predstavlja za to pripovedništvo v lirizem namolmljena pripovedna črtica (Beličič, Potokar). Nad vsem tli religiozna velikokrat prav v religiozni folklorizem prehajajoča atmosfera. Kot usodno sidro pa to literaturo zaustavljajo in priklepajo nase medvojni dogodki. Ves čas je čutiti, kako se zvija skozi to literaturo trauma, ki jo je zarezala vojna. Nič dosti kritike in samokritike ni razbrati v vrsticah avtorjev. Nasprotno, za prizadevanje gre, kako bi se tu nekaj nasilno dokazalo in opravičilo, kako bi se desni poraz leta 1945 prikazalo kot usodno zmoto in krivico. Taka literatura, ki zahaja v črno-belo slikarijo, tendencioznost in pamflet, ne more biti tista visoka literatura, ki prikazuje svet v negativnih in pozitivnih aspektih, ki gradi skozi vse protipole in antipode in odtujitve izrazito nekonvencionalno in novodobno pričevanje o zapletenem svetu in človeku na njem. Tako literaturo poznamo tudi od drugod, to je zares politična, partijska literatura.

beležka

Zato bi bilo zanimivo videti, kako se iz te osnovnice, iz te baze emigrantskega literarnega ustvarjanja poganja v več ali manj uspelo samostojno življenje nekaj upoštevanja vrednih del.

Na prvem mestu bi omenil tu roman Ruda Jurčeca "Ljubljanski triptih", ki ga je izdala Slovenska kulturna akcija leta 1957 v Buenos Airesu. Ta avtor je ideološko zelo na desni, tudi delo samo je polno te politične doktrine. Vendar kaže spretno zasnovana partitura - trilogija avtorja, ki zna voditi svoj tekst v nekakšno kot simfonija zasnovano duhovno nadstavbo sveta. Akterji dogajanja v tem romanu bi naj zopet dokazali negativnost jugoslovanske revolucije. Na odru realitete je ta roman bolesten in neprepričljiv. Igra s strupom in smrtjo kaže na kako poceni kroniko. Vendar se prav na tem delu vidi, koliko je literatura res fikcija (fiction, kot jo imenujejo Anglosaksonci). Četudi te tendenciozno napete Jurčecove lutke - "junaki" motijo in prizadenejo kot primitiven politicum, so v sferi fikcije nadvse prepričljivi. Samo tedaj bi bilo potrebno za dovršenost te fikcije drugačno, univerzalnejše orodje, drugačna konstrukcija figur. Tako pa je delo prav zaradi svoje tendencioznosti dvoživka, amfibija, ki pa vseskozi razodeva nadarjenega pisca.

Leta 1957 je izšel pri isti založbi v Buenos Airesu tudi roman Zorka Simčiča "Človek na obeh straneh stene". To je podoba razdvojenega, na dve strani razpetega brezdomca, človeka, ki se ni mogel niti doma in niti v Argentini zakoreniniti. V to tragično življenje vdira "usodna Katja", človek iz domovine. Spet skoraj ne moremo vedeti, ali je ta Katja resničen človek iz krvi in mesa ali pa le fantom, grozljiva fikcija. Delo se namreč vrtoglavo stopnjuje v usoden splet blodenj in resnice. "Človek na obeh straneh stene" kljub indoktrinaciji kaže tragičen in zapleten svet slovenskega brezdomca. Napisano je deloma sicer razvlečeno, a v celoti vseeno učinkovito. Škoda bi bilo, če bi zatonilo v pozabo.

Na meji med prozo in liriko se je vsidral Vinko Beličič, ki je izdal več proznih in pesniških zbirk. Beličič je pisatelj, ki živi v Trstu. Od tegob in groze vsakodnevnega sveta in industrijske civilizacije se zateka na kraško gmajno. Ta gmajna raste pri Beličiču v posebno makrostrukturo sveta. Beličiču se svet na eni strani zreducira na košček kamna in prsti,

po drugi strani pa ta kamen razstreli v veliki univerzum, v gmajno, ki stoji za vse. Tako ima Beličičeva idiličnost in "nemodernost" tu svojo eksistencialno protiutež. Gmajna stoji tu kot eksistencialija sveta in neba, življenja in smrti.

Sploh je videti, da je lirika slovenskih emigrantov manj politično nape-
ta. Ta je res odsev notranjega umetniškega sveta pesnikov. V glavnem
ta lirika ne prestopa praga slovenske pesniške tradicije, pa naj nastaja
v Rimu (Vodeb), Trstu (Beličič) ali pa drugod (Debeljak). Še največjo
samostojnost je tu pokazal France Papež iz Buenos Airesa s svojo pe-
sniško zbirko "Osnovno govorjenje" iz leta 1957, ki spominja na Eliota
in se bogati z dosežki modernejših literarnih smeri, medtem ko po dru-
gi strani izpričuje tragično pot slovenskega brezdomca. Upoštevanja
vredna je tudi njegova poetična drama "Gozd", natisnjena leta 1970 v
buenosaireški reviji "Meddobje".

Formalno je hotel oditi v modernizem tudi Vladimir Kos, ki je leta
1960 izdal v Tokiu pesniško zbirko "Dober večer, Tokio". V to poezijo
je vtikal elemente japonsko-kitajskega kulturnega kroga. Vendar je, v
celoti gledano, zbirka ostala v varnem okviru slovenskega pesniškega
tradicionalizma. Le zunanja obleka je moderna. Jezik je često slab.

Sploh se sedaj odpre tu tudi vprašanje jezika. Videli bi lahko, kako
je jezik emigracije velikokrat ostal v okviru predvojne izražanja,
kako je to že neki drugi, stari jezik, nekaka konzerva jezika, ki se ni
mogla okoristiti z živo rastjo jezika po letu 1945. Jezikoslovna analiza
del slovenske emigracije bi mogla pokazati zanimiv razvoj in nove mož-
nosti, ki jih je slovenski jezik po letu 1945 razvil v domovini, čeprav
se često oglase glasovi, ki kritizirajo to novo pot slovenskega jezika.
Toda prepričati je ni mogoče, jezik gre svojo pot naprej.

Tu bi morali opozoriti na nekaj pišočih zdomcev, ki so se naselili izven
Jugoslavije šele v zadnjem času. Humbert Pribac je izdal leta 1962 v
Melbournu v Avstraliji pesniško zbirko "Bronasti tolkač". V bistvu je
to tradicionalna, z nekaterimi liričnimi modernizmi pretkana zbirka.
Lepi so spomini na domači Kras in domače ljudi.

literaturi

Na tem mestu bi morali omeniti tudi Mileno Merlak in avtorja teh vrstic. "Pro domo" tu ni mogoče govoriti. Avantgardne tendence literature teh dveh avtorjev (proza, drama, lirika), zastopane v enajstih od leta 1964 izdanih knjigah, bi morali potrditi ali zanikati drugi.

Delno se slovensko emigrantsko literarno ustvarjanje zrcali tudi v dramatiki, čeprav tu večjih dosežkov v glavnem ni. Vendar je vseeno treba omeniti, da zapis o slovenski emigrantski literaturi v Slodnjakovem "Slovenskem slovstvu" iz leta 1968 (emigrantski del je napisal Jože Pogačnik) v vseh ozirih ni točen.

Ta literatura, ki se v določenih sestavnih delih opira na delo Franceta Balantiča, je doživela obravnavo v tržaškem mesečniku "Mladika", kjer od novembra 1967 izhajajo zapisi Martina Jevnikarja "Sodobna slovenska zamejska literatura", ki pa jih kazi nekritična in pravo literaturo nerazumevajoča obravnava.

sl ovenskih

Slovenska literatura v emigraciji je v pretežnem delu desna literatura. V tem je konservativna, v domačijskost in stare dobre čase in tradicije zahajajoča literatura (Mauser, Kociper, Javornik). Ta zapis pa je hotel pokazati, kako se iz take literature vzpno vendarle pomembnejše stvaritve. Čeprav ta literatura nima Thomasa Manna v emigraciji, saj jo krasi popolnoma drug predznak, kot je krasil nemško emigrantsko literaturo, je rodila vseeno več piscev, ki niso ustvarili le solzavih in zameglenih starinskih razglednic, piscev, ki niso živi mrličji, temveč v svoji potenci resnični ustvarjalci.